

מבט על, גיליון 349, 25 ביוני 2012

מצרים – עידן אי-הוודאות

עודד ערן

אירועי הימים האחרונים במצרים מצביעים על תחילתה של תקופת טלטלה ואי וודאות במדינה זו, שתעמיד את ישראל בפני דילמות ביטחוניות ומדיניות קשות. בבחירות לנשיאות זכה מועמד "האחים המוסלמים" מוחמד מורסי שיהיה נשיאה החמישי של מצרים. אבל מורסי יחל את כהונתו כאשר סימני שאלה יעיבו על נשיאות זו. אחוזי ההשתתפות של אזרחי מצרים בבחירות לנשיאות, קצת יותר ממחצית מהזכאים לבחור, והפער הזעום בינו לבין מתחרהו, יאפשרו לכל מתנגדיו לומר שנשיאה החדש של מצרים זכה ברבע מקולות האזרחים הזכאים להצביע. זה ניצחון פוליטי לגיטימי אבל במדינה שעד לפני 18 חדש הנשיא זכה ב-99 אחוז מקולות הבוחרים, הפער עלול להיות לרועץ לנשיא החדש.

לא פחות בעייתית היא הצרת הסמכויות של הנשיא שעליה הכריזה המועצה הצבאית העליונה ב-17 ביוני 2012 דקות ספורות אחרי סגירת הקלפיות. בהודעה נאמר שהמועצה היא שתקבע את המפקד של הצבא. הנשיא לא יוכל להכריז על מלחמה אלא לאחר שקבל את אישור המועצה. במצב בו תתפתחנה מהומות פנימיות במדינה יוכל הנשיא להיעזר בצבא כדי להשליט סדר רק באישור המועצה. יתר על כן, לפי הודעת המועצה הצבאית יוותרו בידיה סמכויות גם בניסוח חוקתה החדשה של מצרים ומאחר שהיא גם הגורם המרכזי בקביעת חבריו של הגוף שיכונן חוקה זו, מובטחת, לפחות בעת זו, למועצה שליטה על הפרקים הראשים בחוקה החדשה. גם פיזור הפרלמנט, שנבחר זה עתה ובו היה רוב מוחץ ל"אחים המוסלמים" ולסלפיסטים, בתואנה שתהליך הבחירות היה לקוי מבחינה משפטית, מעיד על נחישותה של המועצה הצבאית להיאבק על שימור מעמדה המכריע בהערכות הפוליטיות החדשה במצרים. כדי למזער את הביקורת הקשה על הודעתה, שיגרה המועצה הצבאית העליונה שניים מבכיריה, הגנרלים עסאר ושאהין, כדי להסביר שהצעדים הם זמניים ונובעים מהיעדר פרלמנט והשלטון יועבר במלואו לנשיא הנבחר בסוף יוני 2012. השניים הרבו לפזר שבחים לדמוקרטיה המצרית ולרצון העם המצרי אך ספק אם פיזרו את חששות אלו המבקשים לשים קץ למעורבות הפוליטית של הצבא.

מאז הסתיים הסיבוב השני בבחירות לנשיאות חלף שבוע ואחת השאלות המסקרנות היא האם המועצה הצבאית ומורסי ניצלו ימים אלו בניסיון להגיע להבנות בנושאים אלו כמו גם בשאלות מרכזיות אחרות שלהן השלכות על התנהלות מצרים בזירה האזורית ובמיוחד בנושא הישראלי-פלסטיני. שאלה מעניינת לא פחות היא האם גם הממשל האמריקאי המשיך במאמציו להגיע להבנות עם "האחים המוסלמים" ועם הנשיא החדש. לדיאלוג אמריקאי ישיר תהיה חשיבות רבה בתקופה הקרובה, שבה יעוצבו דפוס היחסים שבין הצבא המצרי לממשל האזרחי החדש ודפוס הפעולה המצרי בסוגיות אזוריות. בהקשר זה ראוי לציין את המאמר של מורסי עצמו בעיתון "גרדיאן" (15 ביוני 2012), שבו הטיח בקורת על

היעלמותה של מצרים מהבמה העולמית, שיצרה חלל מסוכן, לדבריו, וסיכנה את היציבות האזורית. "יעודה של מצרים הוא להוביל. אם אבחר אוודא שמצרים ממלאת יעוד זה".

ירי טילי ה"גראד" לעומק שטח ישראל והריגת העובד הישראלי שעסק בבינוי גדר הגבול, מצביעים על הידרדרות מצב הביטחון באזור הגבול אבל יותר מכך על כיוון פעולה של ארגוני טרור פלסטיניים, שאולי אפילו יזכה לתמיכה, ולו פסיבית, של ממשל מצרי, שבו יש ל"אחים המוסלמים" שליטה אף אם לא מוחלטת. הסלמה בפעילות הטרור מתוך סיני מחדדת את דילמת התגובה הישראלית. תגובה צבאית ישראלית, אפילו אם נקודתית, אבל כזו שיש בה מרכיב של חציית גבול, תחזק את התביעה, שאותה כבר השמיעו מרבית המועמדים לנשיאות המצרית, למשא ומתן מחודש על הסכם השלום עם ישראל משנת 1979 ובמיוחד הנספח הצבאי, שמטיל מגבלות על הנוכחות הצבאית המצרית בסיני (וגם על ישראל ברצועה בתוך שטחה לאורך הגבול). אי הבהירות הקיים באשר למקור הסמכות ובמיוחד בנושאי הביטחון, עלול להימשך זמן רב וישאיר את ישראל בדו-שיח מול הצבא המצרי בלבד עם נגישות אפסית לרמה הבכירה האזרחית. ישראל תמצא את עצמה נאלצת לבחור בין דרכי פעולה שכל אחת מהן עלולה לגרום לנזקים מדיניים עם השלכות רוחב גם מעבר לזירה הבילטרלית הישראלית-מצרית. מחד, עלולות תלונוותיה של ישראל להישאר בשטח ההפקר שבין הצבא המצרי והממשל האזרחי ומאידך, פעולה צבאית תפגע בדו-שיח העדין שעדיין מתקיים עם מערכת הביטחון המצרית והיא תנוצל כאמור על ידי המערכת האזרחית, שתרצה להוכיח את הצורך בהסרת המגבלות על הפריסה הצבאית המצרית בסיני.

ארצות הברית היא אמנם בעלת מעמד פורמלי בהקשר של יחסי ישראל-מצרים בהיותה חתומה כצד שלישי לחוזה השלום בין השתיים, אך יכולתה לסייע בנושא תוגבל בעיקר מתוך רצון שלא למתוח את היחסים עם הממשל המצרי האזרחי החדש. ספק גם עד כמה השימוש באיום של קיצוץ בסיוע הצבאי של ארצות הברית למצרים יתגלה כאפקטיבי. ממשלה ונשיא הבאים משורות "האחים המוסלמים" עשויים שלא לראות בצער רב החלשה של הצבא המצרי. יש להניח שגם נושא זה עלה במסגרת הניסיון של הנשיא הנבחר וראשי הצבא המצרי להגיע להבנות מוקדמות.

בשלב זה מומלץ לממשלת ישראל לא להיגרר לפרובוקציות, בעיקר מצד גורמים פלסטיניים בעזה, המיועדות לגרור אותה לתגובה צבאית בתוך שטח סיני. מומלץ לה להשתמש הן בקו הפתוח עדיין למערכת הביטחון המצרית ובצינור של הממשל והקונגרס האמריקאים. תגובה ישראלית מאופקת בשלב עדין זה של תמורות מדיניות פנימיות במצרים מותירה סיכוי כלשהוא להידברות עם מערכת מדינית חדשה במצרים אף אם הסימנים הראשונים לכך לא מעודדים.

ההתייחסות של דוברים מרכזיים של "האחים המוסלמים" לישראל במהלך החודשים האחרונים, היא סטריאוטיפית ושלילית. יש לקוות שההתמודדות של ההנהגה המצרית החדשה עם האתגרים המרכזיים של מצרים, תביא לגישה מפוכחת ועמדה מציאותית יותר באשר ליחסי מצרים-ישראל. מול הצורך של ישראל להבהיר למצרים, כי היא אינה יכולה להשלים עם המשמעויות של האנרכיה ואובדן השליטה המצרית בסיני, ישראל חייבת גם לשקול צעדיה על רקע ההתפתחויות באזור כולו. לתגובה ישראלית צבאית בסיני תהיינה השלכות שלא תצטמצמנה לאזור סיני בלבד ול"אחים המוסלמים" עלול להיות עניין להרחיב את התגובה כך שהיא תבוא גם מגורמים הקרובים לתנועה זאת בזירה הפלסטינית ובירדן. יתכן שניסיונות פיגוע נוספים מתוך סיני, בלא תגובה ופעילות מצרית למניעתם, יחייבו פעולה ישראלית צבאית אך שעתה של פעולה כזו לא הגיעה.